

ФІЛОСОФІЯ ГРОШЕЙ: ПРОБЛЕМИ І ПАРАДИГМИ

Актуальність теми полягає у дослідженні ролі грошей, які стали невід'ємною ланкою сучасного суспільства. Гроші почали впливати на всі сфери життя, на формування світоглядно-ціннісних орієнтирів та стали комунікаційно-ідеологічним засобом впливу.

Мета роботи полягає у з'ясуванні та дослідженні проблеми грошей та їх парадигми.

Гроші – це специфічний товар, який є ключем до всієї різноманітності сучасного світу. Самі по собі гроші *ніщо* - це всього лиш метал чи папір або електронний запис на рахунок. Але слід зазначити, що це *ніщо* не тільки може перетворитися на *щось*, а і на все. Більше того, *щось* завдяки трансформації, завдяки цьому *ніщо* і стає реальною річчю, яка є доступною для людини [6, с. 46].

Слово гроші походить від латинського слова *grossus denarius* – «великий денарій». Так називали римську срібну монету часів історичної епохи Стародавнього Риму [4]. За свою історію гроші неодноразово змінювались. Еволюцію грошей спричиняв розвиток суспільства, зокрема прагнення до більшого, кращого. В еволюції грошей можна виокремити три етапи. На першому етапі (доіндустріальний період) гроші були представлені в матеріально-товарній формі (худоба, зерно, сіль і т. д.). Пізніше на цьому етапі гроші представлялися металами, а саме: золотом та сріблом (монети, зливки). Перший етап еволюції характеризується реальною вартістю грошей [6, с. 433]. На другому етапі (індустріальний період) гроші були представлені паперовими носіями, які не мали реальної вартості. Третій етап (постіндустріальний період) характеризується введенням електронних грошей, які стали так званою «віртуальною реальністю» [6, с. 434].

З появою грошей, їх розповсюдженням, а також всеохоплюючим впливом на всі сторони життя суспільства, пов'язують формування окремого напрямку у філософії, а саме філософії грошей. Міркуванню про гроші, їх сутність та походження присвятили свої праці відомі вчені та філософи, серед яких Арістотель, А. Сміт, Д. Рікардо, К. Маркс, Г. Зіммель, М. Вебер, Г.Гегель та інші.

Першим, хто порушив проблеми співвідношення грошей і етичної поведінки під час їх використання був античний філософ Арістотель. У своєму творі «Нікомахова етика» філософ простежує дуалізм роботи й результату її діяльності з позицій моральної поведінки людини, та вказує, що гроші не є самостійним елементом, незалежним від поведінки та цілепокладання людини [1, с. 99]. Арістотель визначає прагнення людини до наживи, до збагачення як вчинок «лихої людини». Давньогрецький філософ, аналізуючи суспільно-грошові відносини між людьми, виводить критерії поведінки благородної людини, якій притаманна «моральна краса». Така людина здатна витратити гроші на допомогу друзям, в її діях простежується лише повага та турбота до оточуючих людей. Людина, котра володіє «моральною красою», робить вчинки відповідно до принципу «середини», тобто уміє діяти «між двома пороками, один з яких полягає в надлишку, а інший – у нестачі». Арістотель підкреслює складність даного процесу, адже: «... легко дати й витратити гроші, а ось витратити на те, що потрібно, стільки, скільки потрібно, заради того і як слід, здатний не всякий і це не просто» [1, с.100].

У сучасному суспільстві ідеал Арістотеля є ірреалістичним. Для сьогочасної людини притаманне досягання благ виключно для себе, майже відсутнє бажання творити добро для суспільства в цілому у зв'язку із різними проблемами у сферах людського життя (шахрайства, корупція, фінансові махінації і т.п.). Слід зазначити, що кожна людина повинна зрозуміти, що власне благо не може існувати на тлі суспільних страждань, тільки гармонія у соціумі призведе до порозуміння у відносинах у всіх сферах людського буття. Таким образом концепт «гроші» повинно містити моральні, виховні й духовні умови, що дасть розвитку правильної культури грошей у сучасному соціумі [1, с. 101].

Німецький філософ Г. Зіммель у своїй праці «Філософія грошей» (1900) розкрив природу та сутність грошей. Г. Зіммель зазначив, що «історична місія грошей полягає не тільки у полегшенні торгівлі, і не тільки у розвитку ринкової економіки, націленої на отримання прибутку, але у формування «економічної людини» з її особливими ціннісними установками». Гроші відіграють значну роль у формуванні внутрішнього світу людини, її моральних критеріїв [2, с.225]. Г. Зіммель писав, що гроші є найбільш яскравим прикладом перетворення засобу на мету, вони є універсальним посередником у сучасному світі [8].

Інший німецький філософ М. Вебер у своїй праці «Протестантська етика і дух капіталізму» наводить настанови Б. Франкліна, який вчить людей як потрібно заробляти гроші і поповнювати свій капітал, а саме: «Пам'ятай, що час – це гроші...», «Пам'ятай, що гроші за природою своєю плодоносні і здатні породжувати нові гроші...», «Точність – це гроші...», «Чесність і заповзятливість у справах – це гроші...», «Поміркованість у споживанні – це гроші...», «Той, хто марнує одну монету в п'ять шилінгів, убиває все, що вона могла б породити: цілі колони фунтів...», «Веди точний облік своїм витратам і прибуткам...» [3]. Поряд з цим М. Вебер писав, що гроші є втіленням формальної раціональності, тобто вони є засобом і метою і вони не виходять за межі економічної вигоди [5]. Філософ вважав, що гроші є одним з найбільш абстрактних і безособовим елементом нашого життя, які є головною ціллю кожного. Висновки всіх філософів зводяться до твердження, що гроші суттєво впливають на реальність, формуючи нові життєві цінності.

З філософського погляду цінним для людини є все, що має для неї певне значення, особистісний чи суспільний інтерес. Джерелом цінності вважається суб'єкт і його воля, емоційні акти любові та ненависті, матеріальні блага. Саме це об'єднує цінність із потребою та інтересом. Тому, вважати, що гроші не є одним із цінностей людини, є хибним. Формуючи свій пріоритет через призму потреб та інтересу, гроші зайняли чільне місце в свідомості суспільства.

Розвиток науково-технічного прогресу тісно пов'язаний із зміною видів грошей, їх складових. У зв'язку із цим, можемо стверджувати, що філософія грошей змушує дещо по-іншому розглядати окремі традиційні проблеми філософії, зокрема, що таке людина, що таке природа, які системи взаємозв'язку між ними, якою є природа людської свідомості, вплив грошей на формування моралі та ієрархію людських цінностей.

Відтак, філософія грошей, як один із напрямів філософської думки, пов'язаної із аналізом впливу грошей на світоглядно-духовний світ людини та суспільства, займає чільне місце в пізнанні людської свідомості. Людська діяльність є вельми розмаїтою, але вона має власну основу. Такою основою є економічне життя суспільства, тісно пов'язане з потребами та інтересами людей [10].

Як вже було зазначено, гроші виникли в суспільстві як нейтральна річ, за допомогою якої обмінювались товаром. Із розвитком потреб людства гроші набули особливих рис. Вони уособили в собі риси, які притаманні людству, а саме стали носіями «добра» та «зла». Сучасна людина є заручником власного творіння. Вирішуючи наші потреби та проблеми, гроші стали об'єктом бажання та невпинного прагнення до збагачення та наживи. Тобто, людина створила собі річ, яка змушує постійно змінювати правила та підходи. Можна вважати, що гроші стали породжувачами проблем у суспільстві. Однак, не гроші є проблемою, а людина. Як люди будуть поводитися із грошима, так і гроші будуть для людини чи добром, чи злом [6, с. 304].

На сьогоднішній день більшість людей ставлять гроші на найвагоміше місце в житті. Культивує гроші як особливу цінність, вони висувають їх у центр вселенної, прирівнюючи до Божества [6, с. 304]. На їх думку, гроші – це основне мірило людського життя та засіб безпеки. Вони не задумуються над тим, що у цьому випадку не людина керує грошима, а гроші панують над людським розумом, створюючи ілізію уявлення про суть людського буття. Нагромаджуючи багатство, люди почувають себе у безпеці. І тим самим нищать у собі моральні цінності та традиційну основу людського співжиття. Тому слід задуматись та виокремити гроші від основних людських цінностей, поставити їх в служіння людині, а не в засіб знуцань, принижень та потурань. Піраміда людських бажань не має мірила та завершеності. Людство завжди потребуватиме щось нове. Однак гроші слід залишити у середовищі слуги людини, а не навпаки.

Гроші є великою спокусою. Задля грошей людина спроможна зробити будь-що (нищити, вкрати, вбити і т. п.). В даному випадку гроші керують людиною, а не людина грошима [6, с. 305]. Людина стає жертвою маніпуляції грошима. Бідність соціальна та духовна породжує можливість панування сильнішого над слабшим, а диктатором цього стають гроші. Їх відсутність приводить до зубожіння та формування думки про власну нищість.

Зв'язок людина і гроші зумовлює також і моральні відносини. Вже сама наявність грошового ресурсу включає моральний аспект. Кредитні кошти, депозити, заробітна плата та інше, пов'язане із грошима, формують окремий вид відносин, для якого етична поведінка найбільш вагома, зокрема в періоди фінансової нестабільності (криз). Фінансова коректність (етична поведінка) по відношенню до грошей у трудових відносинах є одним із важливих елементів корпоративної етики. Людина змушена не тільки формувати певні правила поведінки, але і їх дотримуватись. Культивує власний ресурс, людина стає заручником соціального статусу (посади, стану) [7, с. 409].

Проблему грошей на сьогоднішній день пов'язують із бажанням всеосяжного споживання без міри та потреби, яке не приводить до духовного становлення [9, с. 400]. Натомість, людина і далі з жадобою споживає товари та послуги, створені нею. Змінюючи одні на інші за потребою та без неї. Людство перестало духовно відроджуватись. Гроші, які є елементом стабілізації соціального становища, стали безсистемним засобом споживання. Антиспоживацька мотивація не знаходить на сьогоднішній день свого місця в людському соціумі, надаючи потребам перевагу. Таким чином гроші стали основним елементом формування мотивацій сьогодення. Трансформуючись із розвитком суспільства, вони ніби інші, а по суті залишились незмінним прагматичним продуктом, який пройшов перевірку часом та зумів асимілювати до потреб людства.

Відтак філософія грошей зумовлює людство тримати баланс, даний їм природою, зберегти власну гідність та духовність, не загубитись у піраміді бажань та потреб.

Література

1. Квач Я. П. *Витоки духовності у формуванні концепту «гроші»* / Я. П. Квач // *Актуальні проблеми філософії та соціології*. – 2015. – С. 99–102.
2. Лантінова Г.С. *Освітній вимір і культурні смисли філософії грошей* / Г. С. Лантінова // *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Філософія*. – 2015. – Вип. 44. – С. 223-235
3. Полухтович Т. В. *Соціологічна спадщина Макса Вебера [Електронний ресурс]* / Т. В. Полухтович. – Режим доступу: <http://www.bo0k.net/index.php?p=achapter&bid=21094&chapter=1>
4. Селігей П. *З грошима й у пеклі не пропадеши [Електронний ресурс]* / Пилип Селігей. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/dyvoslovo.2006>
5. Скринник З. *Культурний феномен грошей у світлі комунікативної філософії* // *Соціогуманітарні проблеми людини*. – 2008. – № 3. – С. 32-38
6. *Філософія грошей в епоху фінансової цивілізації : монографія* / кол. авторів; за ред. д-ра екон. наук, проф. Т. С. Смовженко, д-ра філос. наук, проф. З. Е. Скринник. – К. : УБС НБУ, 2010. – 463 с.
7. Фомічов І. Ю. *Гроші та етика // Філософія фінансової цивілізації: людина у світі грошей: Матеріали III Міжнародних філософсько-економічних читань (25-26 травня 2010 року, м. Львів) / Університет банківської справи Національного банку України (м. Київ) ; редкол.; відп. Секретар З. Е. Скринник. – Львів, 2010. – С. 406-409.*
8. Херович М. *Сучасні гроші // Матеріали XVIII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах СНД // [Електронний ресурс]* / Марія Херович. – Режим доступу : <http://oldconf.neasto.org.ua/node/368>
9. Шморгун О. О. *Гроші в сучасному світі: екзистенційний вимір // Філософія фінансової цивілізації: людина у світі грошей: Матеріали III Міжнародних філософсько-економічних читань (25-26 травня 2010 року, м. Львів) / Університет банківської справи Національного банку України (м. Київ) ; редкол.; відп. Секретар З. Е. Скринник. – Львів, 2010. – С. 399-403.*
10. Шумка М. Л., Гончарук Т. В. *Гроші та християнин: Євангельський контекст / Тетяна Вікторівна Гончарук, Михайлина Леонівна Шумка // Філософія фінансової цивілізації: людина у світі грошей: Матеріали V Міжнародних філософсько-економічних читань (28 – 29 травня 2012 року, Львів) / Редколегія. Відп. секретар З. С. Скринник. – Львів, 2012. – 617 с. – С. 372-382.*
11. Шумка М. *Гроші та політика [Електронний ресурс]* / Михайлина Шумка, Світозар Янковий // *Мандрівець*. – 2008. – № 4. – С. 80-85.